

УДК 78.471;78.15

*Любомира Ластовецька, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІТАЛІЙСЬКОЇ ОПЕРИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто жанр опери в Італії початку ХХ ст., проаналізовано ключові тенденції та напрямки його розвитку в окреслений період. Виявлено, що домінуючим напрямком в оперному мистецтві був веризм, який співіснував з пізньоромантичними та імпресіоністичними рисами. Окреслено досягнення в оперному жанрі провідних композиторів початку ХХ ст. Охарактеризовано основні стилеві трансформації жанру, який розглянуто як провідний в італійському музичному мистецтві минулого та сучасності.

Ключові слова: опера, веризм, традиція, композитор, італійська музика.

Лит. 5.

*Любомира Ластовецкая, доцент кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИТАЛЬЯНСКОЙ ОПЕРЫ НАЧАЛА ХХ ВЕКА

В статье рассмотрен жанр оперы в Италии начала ХХ века, проанализированы ключевые тенденции и направления его развития в данный период. Выявлено, что доминирующим направлением в оперном искусстве был веризм, который сосуществовал с постромантическими и импрессионистическими чертами. Очерчены достижения в оперном жанре ведущих композиторов начала ХХ века. Охарактеризованы основные стилевые трансформации жанра, который рассмотрен как ведущий в итальянском музыкальном искусстве прошлого и современности.

Ключевые слова: опера, веризм, традиция, композитор, итальянская музыка.

*Lyubomyra Lastovetska, Associate Professor of the Musical Education and Conducting Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

THE TRENDS OF THE DEVELOPMENT OF ITALIAN OPERA OF THE EARLY TWENTIETH CENTURY

The article considers the opera genre in Italy of the early twentieth century, the key trends and directions of its development. Some of the greatest Italian operas were written by Giacomo Puccini (Madama Butterfly, Manon Lescaut, La boheme, Tosca etc.). The next generation of Italian composers the "young school" (giovane scuola): A. Casella, O. Respighi, G. F. Malipiero, I. Pizzetti and F. Alfano began the creative activity at that period.

It is underlined that the verismo (from Italian vero, that means "true") – a style of operatic composition, prevalent in Italy in the 1890s, coexisted with the post romantic and impressionistic features. The most important and influential exponents of the verismo school were R. Leoncavallo, P. Mascagni, U. Giordano, F. Cilea and partially G. Puccini. The veristic opera was characterized by the short forms, using the local folklore, the contemporary settings, the "everyday" and passionate characters etc. Among the main representatives of the impressionistic opera should be named O. Respighi, F. Alfano, M. Castelnuovo-Tedesco and V. Tommasini.

The key stylistic transformations of the opera genre, which is considered as a leading in the Italian music of the past and present, are described. Italian opera of this period lost the position of foreground genre, which was occupied in the previous centuries; it represented the coexistence and symbiosis of different stylistic directions, including verismo, post verismo, impressionism, late romanticism, futurism, Neoclassicism and expressionism. Despite the increasing the role of instrumental works, the opera genre still remained the most prominent in the Italian music of that period.

Keywords: opera, verismo, tradition, a composer, the Italian music.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На початку ХХ ст. жанр опери в Італії, який раніше був домінуючим в її музиці й вирізняв від інших європейських музичних культур, зазнав значної трансформації. На рівні національної музичної традиції, попри зростання ваги творів для інструментального складу,

оперний жанр все ж залишився найбільш показовим і найяскравіше продемонстрував усі стилеві зміни італійської музики означеного часового відтинку. Практична цінність розвідки полягає в можливості застосування її матеріалів вокалістами, особливо співаками-початківцями, під час виконання творів італійських композиторів початку ХХ ст.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в

яких започатковано розв'язання даної проблеми. З-поміж значного масиву праць з окресленої тематики в українському музикознавстві виділяються дослідження М. Черкашиної-Губаренко [5], С. Павлишин [3], Т. Гнатів, І. Юдкіна, О. Корчової, Т. Золозової, Р. Станкович-Спольської, О. Сакало, О. Перейми [4], І. Богданової, А. Шейко та ін., російському – М. Друскіна, Б. Ярустовського, О. Левашової, С. Богоявленського, І. Григор'євої [1], Л. Кириліної [2], в західній науковій думці – роботи Л. Б'янкони (*L. Bianconi*), А. Ланца (*A. Lantz*), Г. Сальветті (*G. Salvetti*), М. Міла (*M. Mila*), Д. Кімбелла (*J. Kimble*), А. Бассо (*A. Basso*), Ф. Ніколоді (*F. Nicolodi*), Р. Дзанетті (*R. Zanetti*), Г. Штукеншміда (*G. Shtukenshmidt*), М. Бортолотто (*M. Bortolotto*) та ін. Показово, що в працях перелічених італійських музикологів розгляд оперного жанру ХХ ст. подається у формі хронологічної періодизації або монографічних досліджень, а не в історико-діахронічному чи синхронічному вимірах, з підкресленням еволюційного характеру досліджуваного процесу. Тому, попри розмаїте гроно публікацій, констатується необхідність “перезавантаження” наукової думки з цього питання з позиції початку ХХІ ст.

Мета статті – визначити провідні тенденції розвитку італійської опери початку ХХ ст., окреслити її специфіку на основі аналізу ролі оперного жанру в творчості італійських композиторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В другій половині ХІХ ст. провідною постаттю в жанрі італійської опери був Джузеппе Верді (*Giuseppe Verdi*; 1813 – 1901). Серед композиторів, які продовжили його творчі досягнення і творили в дусі ідеї “Італія – країна мелодрами”, слід назвати імена Джакомо Пуччіні (*Giacomo Puccini*; 1858 – 1924), Умберто Джордано (*Umberto Giordano*; 1867 – 1948), П'єтро Масканьї (*Pietro Mascagni*; 1863 – 1945).

Найяскравішою фігурою серед перелічених є Дж. Пуччіні, який в кращих традиціях італійської опери зберіг домінування мелодичного начала, відкрив нові можливості для розвитку музично-театрального жанру. Впливу композитора, особливо в сфері речитативно – аріозного стилю та трактування оркестру, не уникнув жоден оперний композитор наступної генерації. Завдяки Дж. Пуччіні, оперний жанр в Італії піднявся на новий щабель розвитку, твори композитора міцно зайняли провідні позиції в репертуарі оперних театрів всього світу, аж до сьогоднішнього дня. Дж. Пуччіні ретельно підходив до вибору сюжетів, вони

повинні були володіти здатністю “зацікавити, вразити та розчулити”. До новаторських рис композитора належать метод музичної деталізації, наближеність оперної дії до драматичного спектаклю, особливий тип “мовного” речитативу, який близький інтонаціям розмовної мови, в сфері драматургії – камерність та зосередженість на одному персонажі, використання тембрової та гармонічної виразовості, вплив кіно-естетики (“Дівчина із Заходу”, *La fanciulla del West*, 1910). Серед найвідоміших опер Дж. Пуччіні – “Манон Леско” (*Manon Lescaut*, 1893), “Богема” (*La bohème*, 1894), “Тоска” (*Tosca*, 1900), “Мадам Батерфляй” (*Madama Butterfly*, 1904) та ін.

Домінуючим напрямком в оперному мистецтві того часу був *веризм* (італ. *il verismo*, від *vero* – істинний, правдивий), який виник ще наприкінці ХІХ ст. Його ознаками були протиріччя до пізньоромантичного стилю, вибір сюжетів з навколишньої дійсності, показ реального життя, повернення в музичний театр реалізму, вибір в якості героїв людей нижчого походження (селяни, студенти, робітники, поети, актори та ін.). На початках сюжети для веристських опер черпались з італійського літературного веризму, представниками якого були Луїджі Капуана (*Luigi Capuana*; 1839 – 1915), Джованні Верга (*Giovanni Verga*; 1840 – 1922) та Федеріко де Роберто (*Federico de Roberto*; 1861 – 1927).

Веристська опера характеризується стилістю форми, опорою на місцевий фольклор, униканням розгорнутих сцен. В італійському музикознавстві композиторів – веристів відносять до “молодшої школи”. До основних представників музичного веризму належать П. Масканьї, Франческо Чілеа (*Francesco Cilea*; 1866 – 1950), Руджеро Леонкавалло (*Ruggero Leoncavallo*; 1857 – 1919), У. Джордано та частково Дж. Пуччіні.

Хронологічні рамки веризму охоплюють часовий відтинок, починаючи від тріумфальної прем'єри “Сільської честі” (*Cavalleria rusticana*, 1890) П. Масканьї, і аж до 10 – 20-х років ХХ ст. Яскравим втіленням веристських ідей стали опери Р. Леонкавалло “Паяци” (*Pagliacci*, 1892), “Богема” (*La bohème*, 1897), “Заза” (*Zazà*, 1900) та ін. На початку ХХ ст. констатується послаблення інтересу лібретистів та музикантів до веристських сюжетів і, загалом, до тематичних пріоритетів і сюжетних колізій попереднього століття. Натомість, перевага надається екзотичним, міфологічним та комічним сюжетам. Водночас, спостерігається зацікавлення музичною трагедією. Окремих послідовників веризму, хоч і небагато, можна знайти і в середині та другій половині ХХ ст.

Щодо репертуару оперних театрів Італії, то на початку століття панівне становище займала, з одного боку, творчість Ріхарда Вагнера (*Richard Wagner*; 1813 – 1883) та його послідовників, а з другого, лірична французька опера. З-поміж плеяди багатьох італійських композиторів зацікавлення збереглося, в основному, до опер Дж. Верді, позаяк в цей період опери інших італійських митців практично не ставились. Центральну позицію в італійському культурно-мистецькому житті й надалі займав театр Ла Скала (італ. *Teatro alla Scala* або *La Scala*) в Мілані.

На початку ХХ ст. жанр італійської опери збагатився елементами імпресіонізму та пізнього романтизму. Це спостерігалось використанні спеціальних музично-виразових засобів, однак, суттєвого не вплинуло на загальну концепцію оперного жанру. Серед основних представників імпресіоністичної опери слід назвати, передусім, О. Респігі, Ф. Альфано, Маріо Кастельнуово-Тедеско (*Mario Castelnuovo-Tedesco*; 1895 – 1968) та Вінченцо Томмазіні (*Vincenzo Tommasini*; 1878 – 1950). Водночас, з'явилися зразки симбіозу засад романтичної та веристської оперних естетик, які можна віднести до романтично – веристської мелодрами, яка ще отримала назву постверистської.

Якщо в 1900 – 1915 рр. оперний жанр ще домінував, то починаючи з наступного десятиліття, ситуація змінилася. На цей період припав початок творчої діяльності наступної генерації композиторів, яких ще називають “поколінням 1880-х років”. Його представниками є Альфредо Казелла (*Alfredo Casella*; 1883 – 1947), Отторіно Респігі (*Ottorino Respighi*; 1879 – 1936), Джан Франческо Маліп'єро (*Gian Francesco Malipiero*; 1882 – 1973), Ільдебрандо Піццетті (*Ildebrando Pizzetti*; 1880 – 1968), Франко Альфано (*Franco Alfano*; 1875 – 1954). Ця п'ятірка композиторів прагнула створити “сучасний музичний стиль”, чутливий до європейських нововведень, та вивести італійську музику з постверистського впливу. Адже опери, написані в цей період, відносяться до постверистських, в них відбулося оновлення веристської естетики за використання історичних, героїчних та екзотичних сюжетів, застосування пізньоромантичних, імпресіоністичних та експресіоністичних музично – виразових засобів. Серед постверистських опер того часу слід виділити “Франческу да Рімініо” (*Francesca da Rimini*, 1914) композитора Рікардо Дзандонаї (*Riccardo Zandonai*; 1883 – 1944).

Композитор та піаніст Ф. Альфано за основний напрямок творчих уподобань обрав музичний театр, хоча за обдаруванням був яскравим

композитором – інструменталістом. В його доробку 10 опер, серед яких “Міранда” (*Miranda*, 1896), “Воскресіння” (*Risurrezione*, 1904), “Серано да Бержерак” (*Cyrano de Bergerac*, 1936) та ін. Він також завершив незакінчену оперу Дж. Пуччіні “Турандот” (*Turandot*, 1925).

Найбільш вдалим зразком імпресіонізму в тогочасному італійському музичному театрі вважається опера Ф. Альфано “Легенда про Шакунталу” (*La Leggenda di Sakuntala*, 1921), написана на основі санскритської п'єси відомого індійського поета та драматурга V ст. – Калідаси (*Kālidāsa*), та її продовження “Визнання Шакунтали” (*Sakuntala, Abhijñānaśākuntalam*, 1952). У цих творах важливу роль відіграє динаміка, в поєднанні з настроями споглядання, вокальна партія Шакунтали звучить на тлі гармонії імпресіоністичного зразка. Водночас, в партіях провідних героїв опери (*Sakuntala, Prijamvada, Anusuya, Kanva, Durvasas, Harita* та ін.) розгортаються широкі мелодичні хвилі на кшталт веристських.

В оперному жанрі яскраво проявив себе і О. Респігі, представник італійського імпресіонізму. З його 9 опер виділяються “Король Енціо” (*Re Enzo*, 1905), “Семирама” (*Semirama*, 1909), “Затонулий дзвін” (*La Campana sommersa*, 1927). За рік до смерті він створив вільну обробку опери відомого італійського композитора пізнього Ренесансу Клаудіо Монтеверді (*Claudio Monteverdi*; 1567 – 1643) “Орфей” (*L'Orfeo*, 1935).

До найвидатніших представників оперного мистецтва ХХ ст. належить композитор та музикознавець І. Піццетті. Його опери “Федра” (*Fedra*, 1915), “Фра Герардо” (*Fra Gherardo*, 1928), “Золото” (*L'Oro*, 1947) та інші входять до репертуару багатьох італійських театрів. Показово, що в творах іншого відомого тогочасного композитора Дж.Ф. Маліп'єро спостерігаються риси неокласицизму: мистець виступив проти авангардних течій, пріоритет надав мелодичній виразовості. Неокласичній спрямованості творчості Дж.Ф. Маліп'єро сприяло його дослідження старовинної італійської музики та її пропагування. До доробку композитора входять більш, ніж 30 опер, в тому числі, триптихи “Орфеїда” (*L'Orfeide*, 1922), “Три комедії Гольдоні” (*Tre commedie goldoniane*, 1922), “Юлій Цезар” (*Giulio Cesare*, 1936), “Антоній та Клеопатра” (*Antonio e Cleopatra*, 1937) та ін.

З іменами вказаних вище митців пов'язують відродження італійської музики початку ХХ ст. Відійшовши від традиційного театру і веристської мелодрами, вони запропонували цікаві варіанти власного бачення музично-театрального жанру, з

інноваціями в сфері драматургії та поетики, музично-виразових засобів. Водночас, вагомий акцент вони поклали на створення інструментальної музики.

На початку 30-х років ХХ ст. інтерес до жанру опери значно послабився. В цей період з'явився новий різновид в жанрі опери – радіо-опера, який деякою мірою сприяв модернізації та оновленні оперного жанру. В оперних театрах домінували раніше виконувани твори. Тематика італійських опер 30-40-х років ХХ ст. суттєво не змінилась, порівняно з початком століття, але збагатилась новими елементами під впливом естетичних засад футуризму (котрий зародився саме в Італії) та авангарду, перевтіленням теми машин та техніки. Водночас, в італійській опері зустрічались й поодинокі експресіоністичні сюжети. Експресіонізм, хоч і був екстрапольований з австрійського середовища і в італійській опері не набув особливого поширення, запропонував зразки глибоко індивідуального національного перевтілення, якими стали, передусім, опери Луїджі Далляпікколи (*Luigi Dallapiccola*; 1904 – 1975) “В’язень” (*Il Prigioniero*, 1948) та “Уліс” (*Ulisse*, 1968). Загалом, в означеному часовому відтинку констатується тенденція до заперечення минулого, руйнування традиції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Серед основних тенденцій розвитку італійської опери початку ХХ ст. слід назвати:

- співіснування та симбіоз різних стилевих напрямів, серед яких веризм, постверизм, імпресіонізм, пізній романтизм, футуризм, неокласицизм і експресіонізм. Якщо на момент появи веристська опера протиставлялась італійській романтичній мелодрамі, то вже на початку ХХ ст. спостерігалась тенденція до їх взаємопроникнення. Це стосується і зразків вагнерівського типу та драми в італійському музичному театрі, які виникли в останні десятиліття ХІХ – на початку ХХ ст. як реакція на гегемонію романтичної мелодрами та її відокремлення від здобутків інших національних шкіл;

- на протигагу гегемонії опери в ХІХ ст., на початку ХХ ст. спостерігається посилений інтерес італійських композиторів до інструментальних жанрів, їх орієнтація на досягнення інших національних шкіл як наслідок деякої герметизації італійської музичної культури ХІХ ст. На початку ХХ ст. в розвитку італійської музики відбувається зміщення акцентів, в результаті опера поступово втрачає попереднє значення пріоритетного жанру і, природно, лімітує свій вплив на європейську оперу загалом;

- поступовий відхід від схем та моделей романтичної та ліричної опери, пошук нових жанрових моделей, орієнтація на новачки інших національних європейських шкіл. Хоча, як слушно зауважує О. Перейма, “тут варто зробити одне суттєве зауваження, а саме: в творчості більшості провідних італійських композиторів, як Ф. Маліп’єро, Л. Далляпіккола, Л. Ноно, С. Буссотті, С. Шарріно, музично-театральні твори якщо і не переважають кількісно, все ж є вершиною їхніх творчих здобутків. Таким чином, оперний жанр, хоча і втрачає свої позиції в ХХ ст., залишається найбільш показовим для італійської музики і найяскравіше передає всі її стильові зміни” [4, 11].

В подальших розвідках видається доцільним проаналізувати еволюційну панораму розвитку оперного жанру в Італії в ХХ ст. загалом, виявити лінії перетину національних традицій, європейських віянь та дослідити позаєвропейські впливи у даному питанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорьева И.В. *Италия в XX веке: [Монография]* / И. В. Григорьева. – Москва: Дрофа, 2006. – 256 с.
2. Кириллина Л.В. *Итальянская опера первой половины XX века: [Монография]* / Л.В. Кириллина. – Москва: ГИИ, 1996. – 230 с.
3. Павлышин С. *Музыка двадцатого столетия: [Навч. посібник]* / С. Павлышин. – Львів: БаК, 2005. – 232 с.
4. Перейма О.З. *Италийська опера ХХ століття: основні тенденції і напрями розвитку: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03: Музичне мистецтво* / О. З. Перейма; ЛДМА ім. М. В. Лисенка, 2007. – 16 с.
5. Черкашина-Губаренко М.Р. *Оперный театр в пространстве меняющегося мира. Страницы оперной истории в картинках и лицах: [Монография]* / М.Р. Черкашина-Губаренко. – Харьков: Акта, 2013. – 480 с.

REFERENCES

1. Grigorieva, I.V. (2006). *Italiya v XX veke* [Italy in the twentieth century]. Moskov: Drofa, 256 p. [in Russian].
2. Kirillina, L.V. (1996). *Italianskaya opera pervoy poloviny XX veka* [Italian opera of the first half of the 20th century]. Moskov: GII, 230 p. [in Russian].
3. Pavlyshyn, S.S. (2005). *Muzyka dvadtsyatogo stolittya* [Music of the twentieth century]. Lviv: BaK, 232 p. [in Ukrainian].
4. Pereima, O.Z. (2007). *Italijska opera XX*

ВОКАЛЬНО-ХОРОВА ТВОРЧІСТЬ РОМАНА СОВ'ЯКА

stolittya: osnovni tendentsii i napryamy rozvytku [Italian opera of the twentieth century: main tendencies and directions of development]. The dissertation for a scientific degree of the candidate of art sciences, speciality 17.00.03. *Musical art*. M. Lysenko Lviv State Academy of Music, 16 p. [in Ukrainian].

5. Cherkashyna-Hubarenko, M.R. (2013). *Opernyy teatr v prostranstve menyayuschegosya mira. Stranitsy opernoj istorii v kartinkach i litsah* [Opera in the space of a changing world. Page of opera history in pictures and faces]. Kharkov: Akta, 480 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 21.03.2017

УДК 78.087.68.09(477)

Оксана Волох, викладач кафедри методики музичного виховання і диригування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВОКАЛЬНО-ХОРОВА ТВОРЧІСТЬ РОМАНА СОВ'ЯКА

У статті розкриваються характерні риси діяльності диригента, композитора, музикознавця, педагога Романа Сов'яка, як продовжувача традицій визначних представників культурно-мистецьких кіл України. Обґрунтовано значення вокально-хорових творів Р. Сов'яка для патріотичного виховання молоді й їх використання в програмі сучасної національної школи, а також описуються ювілейні і пам'ятні заходи, присвячені творчості композитора, яка складає цікавий внесок в історію української музичної культури.

Ключові слова: хорознавство, вокально-хорова творчість, музична культура, спів.

Літ. 15.

Oksana Volokh, преподаватель кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЕ ТВОРЧЕСТВО РОМАНА СОВЬЯКА

В статье раскрываются характерные черты деятельности дирижера, композитора, музыковеда, педагога Романа Совьяка, как продолжателя традиций выдающихся представителей культурных кругов Украины. Обосновано значение вокально-хоровых произведений Р. Совьяка для патриотического воспитания молодежи и их использование в программе современной национальной школы, а также описываются юбилейные и памятные мероприятия, посвященные творчеству композитора, которая составляет интересный вклад в историю украинской музыкальной культуры.

Ключевые слова: хороведение, вокально-хоровое творчество, музыкальная культура, пение.

Oksana Volokh, Lecturer of the Music Education Methods and Conducting Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE VOCAL AND CHORAL WORKS OF ROMAN SOVYAK

The article describes the characteristics of activities of conductor, composer, musicologist, teacher of the Novel Sovyak as a successor of traditions of the outstanding representatives of cultural circles of Ukraine. The author highlights the importance of vocal and choral works of R. Sovyak for patriotic education of youth and their using in the modern national school program and describes the jubilee and commemorative events dedicated to the composer, which is an interesting contribution to the history of Ukrainian music.

The palette of Art of Roman Sovyak is diverse. All life the distinguished composer and conductor had the exceptional dedication, the desire and ability to work hard. Roman Sovyak also thought about the creativity and conductor work in conjunction with theoretical studies, choosing the themes, which were tested in other areas of practical and creative work.

The investigation of Roman Sovyak creative works involves quite a small number of works. An important source of faces printed music, arranged by composer, containing his musical legacy, and the rehearsals and reviews of his concerts and the performed palette. The biography of the composer partly highlighted in the publication of M. Shalaty. The creative heritage of the composer partially analyzed in the articles of O. Yatskiv, A. P. Hushovatoho, L. Filonenka, M. Burbana, A. Mucha, B. Filts.

The novelty of the research consists in making an attempt to present the musical aesthetic, methodological, semantic analysis of published and manuscript vocal and choral works of Roman Sovyak, directed the young generation as part of all-musical-pedagogical repertoire.

Keywords: the study of choir, the vocal and choral work, a musical culture, singing.